

ՀԱՅ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Շար. տես «Բազմավեպ» 1932, էջ 68)

Ծ.

Է

Ժրագլուխ կին պանծալի
Սիմա խաթուն Բիւզանդացի
Որ ընդ շիրմովս պսուիկ տըքնի
Բայց գործ նորա միշտ յիշելի:
Սա գըտանիւր ի վտանգի
Սա ի կորուստ իւրոյ զարմի
Բայց ազատեաց զուծն հոգի
Թափեալ յափէ բըռնաւորի:
Եւ ի վախճան իւր հասակի
Ուծսուն եւ հինգ իւրոյ ամի
Հանգեալ ի Հռովմ բարեղք բարի
Ընդ հովանեալ Հայոց ժամի:
Յամի ՌԶԿԶ, Յունուարի ԻԵ:

1766 թուականը կրող այս Տապանա-
գիրը, զոր 1923ին հրատարակած եմ
արդէն Նիւ-Եորքի «Կոչնակ»ին մէջ (էջ
233), կը պարտիմ Ազգաբնակ (Խաւրիա)
հարտարապետ Բրոֆ. Լեւոն Կիւրեղեանի.
Բայց 1930ին երբ Հոռոմ կը գտնուէի ան-
ձամբ ալ կարդացի զայն, որ այժմ կը
գտնուի Սան-Նիքոլաս տա թոյեկրիոյ եկե-
ղեցիին մէջ՝ ուրիշ շատ մը հին հայ շիր-
մաքարերու հետ:

Գուցէ Բժշկական Արձանագրաբանու-
թեանս մէջ դասուելու անյարմար նկա-
տուի, բայց անոր եօթներորդ տողէն
կ'ուսանինք թէ ՍԻՄԱ ԽԱԹՈՒՆԸ ութը հա-
յերու կեանքը փրկած է եղեր, բռնաւորի
մը ճիրաններէն զանոնք րափելով, այսինքն
կորզելով, թէ լինչպէս, ասի յայտնի չէ
մեզ: Այս տիկնոջ ըրածը բժշկութենէ
աւելի մեծ բժշկութիւն մը չէ՞ միթէ, և
արժանի յաւերժական յիշատակութեան:

ԾԱ.

Յիշատակ է. աղբիւրս. փըթըրը. օղու.
մահտեսի. Սրապիօնին. հօրն. մահտեսի.
Դաւթին. մօրն. մահտեսի. մէնէվէին.
Կողակցուն. վարդին. եւ. դստերն. եւ
սաքեթին. եւ որդւոյն. Յարութիւնին. եւ
կարապետին ի եւ. որք. ըմպէք. ի հօրս.
յայմանէ. ասացէք. Աստուած. ողորմի.
հոգոց. նոցա. որ. ի. թվին. Հայոց ի
Ռ. Մ. Լ. Ե. եւ. օգոստոսի Լ. օրն.
կատարեցաւ.

Պանտըրմայի Ս. Յարութիւն եկեղե-
ցւոյն հիւսիսային կողմը գտնուած աղ-
բիւրին արձանագրութիւնն է այս, 7 տող
երկաթագիր դրուագուած. թուականն է
(1235 + 551) = 1786:

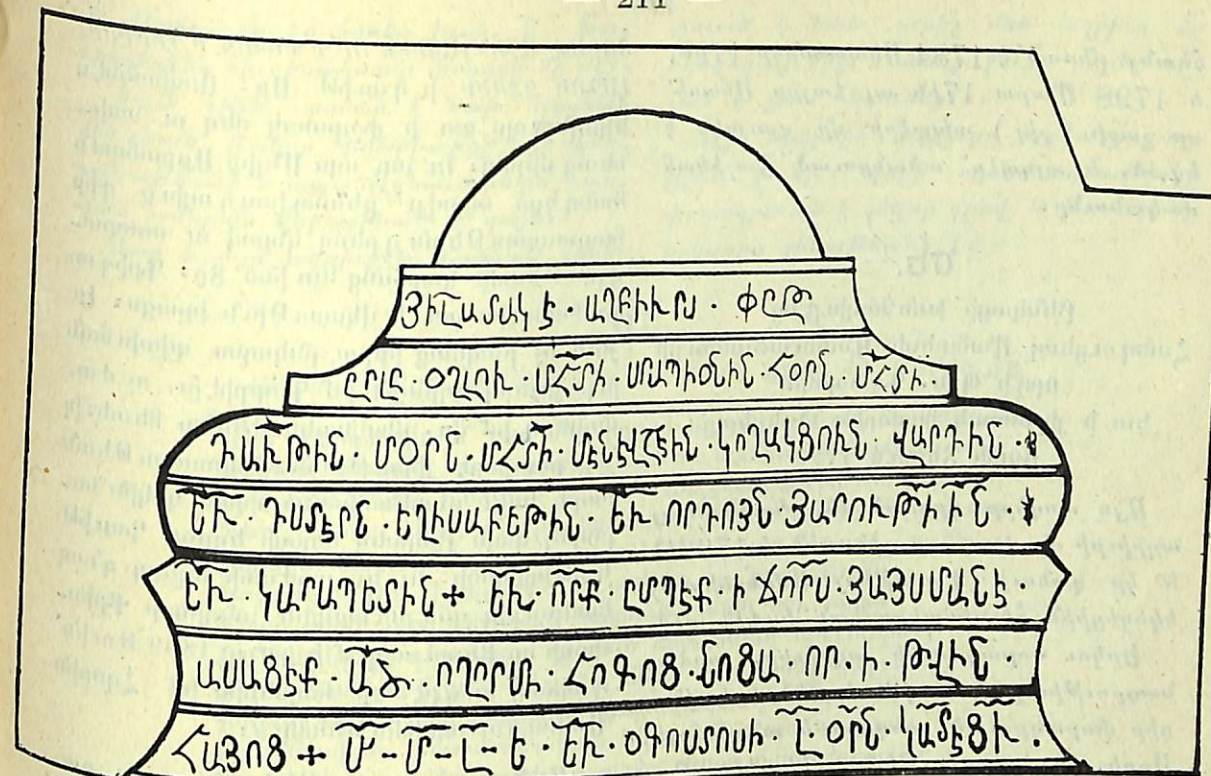
Անոր նմանահանութիւնը Պանտըրմայ-
յի վարժարանին ուսուցիչ Տիար Սամուէլ
Քէօսէեան գծելով, յղած էր ինձ 1913ին
և զոր ես ալ կը ներկայացնեմ հոս
հետաքրքրութիւն:

ԾԲ.

Ի յիշատակ է Իգմիրու
Հայոց յիվանդանոցի
1787

Այս արձանագրութիւնը առնուած է
Զմիւռնիոյ Ազգային Հիւանդանոցին ան-
փական պղնձէ շինուած փոքրիկ ափսոս-
մը վրայէն:

Այս հիւանդանոցին համար գրուած է
իր Յիշատակարանին մէջ, թէ կառուցուած
է նախ 1801ին. բայց վերոգրեալ ար-
ձանագրութիւնը 14 տարի առաջ կը տան-
անոր շինութիւնը: Զայն ինձ յղած
Զմիւռնիոյ Առաջնորդ Մատթէոս Եպիս-
ինձէեան:

Պանտըրմայի Ս. Յարութիւն եկեղեցւոյն հիւսիսային կողմը գտնուած աղբիւրին արձանագրութիւնը, որուն
ճիշտ նմանահանութիւնը գծուած է Պանտըրմայի վարժարանին ուսուցիչ Տիար Սամուէլ Քէօսէեանի կողմէ:

ԾԳ.

Պօղոս Անտոնեան
Բժիշկ Արքունի
Սերունդ Շաշիեան Տոմին պանծալի:
Ծնեալ յամի Տեառն 1744
Դեկտ. 25 ի Կոստանդնուպոլիս
Նկարեալ Ա. Սեպտեմբերի 1789
Ի Հոկտեմբերի, ամաց 45

Այս 10 տող յիշատակարանը կը գըտ-
նուի Պօղոս Շաշիեան մեծանուն բժիշկին
մէկ իւղաներկ պատկերին վրայ, որ այժմ
կը պահուի Ս. Ղազարու վանքը:

1789ին է գծուած այդ պատկերը, զոր
հրատարակած եմ ես 1893ին Պօղոս Շա-
շիեանի կենսագրութեանը հետ և նաեւ
այն յիշատակարանը:

Պատկերին ներքեւ կը կարդացուի՝
Paolo S. Antonio, Armeno իտալե-
րէն բառերը:

Պօղոս Անտոնեան Շաշիեան բժիշկը
մեռած է 19^{րդ} դարու սկիզբը:

ԾԴ.

Է

Անտոն Ծերունի շաշի ախտէրեան
Նոյն եւ Փեփրոնեայ յորջեալ Սըվանեան.
Սոքա այր եւ կին՝ բընիկ Բուզանդեան,
Միաբան սիրով՝ ննջեն յայս տապան.
Բարեղք կենցաղեալ վարուք Քրիստոսեան
Յաւուրս իւրեանց՝ մինչեւ յօր մահուան.
Թողին ըզգաւակ պարծանք հայկազեան
Պօղոս յարգելի բժիշկ արքունեան:
Նինջ առն յամի Տեառն 1798 մարտի 17
Կողակցին, 1784
Սեպտեմբերի 17:

Այս տապանագիրը զոր հրատարակած
եմ արդէն 1893ին², կը վերաբերի Պօղոս
Շաշիեան բժիշկին հօր և մօր, ինչպէս
ուրեքերորդ տողէն կ'իմացուի:

Բժիշկին մայրը Փեփրոնե Ծնեալ Սվա-

1. «Հանդէս Ամս.» 1893, Օգոստոս, էջ 250-251.

2. Անդ, էջ 253.

ճեան, մեռած է 1784 Սեպտեմբեր 17ին, և 1798 Մարտ 17ին ալ հայրը Անտոն՝ որ շաշի (շիւ) ակտերի մը զաւակն է եղած, և այդպէս՝ անանցուած Շաշիան մականունը:

ԾԵ.

Բենկացի Խոնճակիւնց
Հանգուցեալ Մահտեսի Աստուածատուրի
որդի Պրն. Գասպարն
ետ ի յիշատակ համօրէն ննջեցելոցն
Յամի Տեառն 1799

Այս տողերը գրուած են մարմարեայ աղբիւրի մը վրայ որ շինուած է 1799ին և կը գտնուի Ղալաթիոյ Ամենափրկիչ եկեղեցիին հիւսիսակողմեան փակին մէջ:
Երկու ծորակ ունի աղբիւրը. արձա- նագրութիւնը 5 տող է և մեծ երկաթա- գիր փորագրուած, անգարդ և անպաճոյճ:
Աղբիւրին երկայնութիւնը մէկուկէս մեղր է և կը մնայ ցայսօր:

ԾԶ.

«Հօրին Աստուծոյ ողորմութեամբ ես տէր Գրիգոր քահանայ Տր. Սահակեան՝ հանդերձ եղբարք իմովք Գաբրիէլի եւ Տր. Միքայէլի եւ հօրեղբարքս Ղուկասու եւ Յարութիւնին Տէր Գրիգորեան մահտեսի Տր. Յարութիւնեանց ի շառաւիղէ մահտեսի Էմինեանց գորով ժառանգ Սալիբէկեանց Մկրտումայ. յորժամ կամ եղեւ քեանդ խուդայից տեղոյս վաճառել անգիտու- թեամբ գտունն մնացեալ ի Մկրտումայ նախնոյն մերմէ՝ անժառանգ կամ անտէր զայն կարծելով, յոսն կացեալ իրաւամբք դատաստանի ըստ վճռոյ ախունդացն Ե- րեւանայ՝ հաստատեալ զմեր ժառանգ լի- նեն՝ տիրացաք տանն այնորիկ, զոր եւ վաճառեալ ապա խորհրդակցութեամբ եւ համաձայնութեամբ եղբարցն իմոց Գաբրիէ- լի եւ Տէր Միքայէլի, եւ հաճեցուցեալ զկամս հօրեղբարցս Ղուկասու ու Յարու- թիւնի ի բովանդակ յարդեանց այնր տան համաձայնական աշխատութեամբ ի ՌՄԻԲ (1793) Թուին եւ ի յուլիսի Գին Բեթել:

ՏՈՒԱՔ ԱԳՈՒԳԱՅԻՒՔ ՈՐ Է ՔՆԿՈՎ Ի ՂՐԴՐՈՒ- ՆԱՂՈՒ ԶՋՈՒՐ Ի ԳԱԼԻԹ ՍԵ. Յովհաննէս եկեղեցւոյս առ ի յիշատակ մեզ ու նախ- նեաց մերոց: Եւ առ այս Մեծիւ Աբրահամն հանդերձ այլովք քեանդ խուդայիք գիր հաստատութեան գրեալ կնքով ու ստորա- գրութեամբ կողմանց ետ ինձ Տր. Գրիգոր քահանայիս առ ի վկայութիւն իրացս: Եւ յետ ոչ բազմաց իբրու ընկալաւ զվախճան յետ ոչ բազմաց իբրու ընկալաւ զվախճան իւր վս. միայնակութեանս հետեւիլ յօր ըստ օրէ շինութեան հաստատութեան հարկ եղեւ բարեխաւանս սիրով կրկին նո- րոգել զայն Բարսեղ աղայի եղբօր Գալիթ Կամողիկոսի. եւ ես արժանի եղեալ գնալ համբուրել զտէրունական տեղիս ի Քրիս- տոսի որ Յերուսաղէմ ի ՌՄԾԸ 1809 Թուին՝ դարձայ անդրէն ի հայրենիս իմ Հօրին Աստուծոյ ողորմութեամբ »:

Սոյն արձանագրութիւնը՝ զոր կը բա- ղեմ Երեւանի Շահազիզի նոր հրատարա- կած «Հին Երեւան» աշխատութեանէն, կը գտնուի եղբւր Երեւանի Ս. Յովհաննէս եկեղեցւոյն բակը գտնուած աղբիւրի կամ ջրամբարի մը վրան:

Այդ արձանագրութիւնը՝ ըստ Եր. Շահ- ազիզի 1803ին է խորագրուած և կը յայտ- նէ թէ Տէր Գրիգորեան եղբայրներ 1793 թուականին, շատ հեռունքէն մաքուր ջուր բերել տուեր են, յօգուտ Երեւանի բնակ- չութեան, որ ցայն վայր գրկուած էր անկէ:

ԾԵ.

Տէր Է երախտեացս եւ բարերարու- թեանց՝ նախ Յակոբ Աստուածաբան պա- տրիարքն, եւ երկրորդ՝ լուսաւորի մահտեսի ազնաւորի որդի՝ Գեղարդոյ մահտեսի գասպար ամիրայն, ի յիշատակ իւր՝ եւ համայն ննջեցելոցն:

ՌՄԻԲ. 1794

Սոյն արձանագրութիւնը՝ զոր անձամբ քաղած եմ, կը կարդայինք միշտ աղբիւրի

1. «Հին Երեւան» 1931, Երեւան, հրատարակու- թիւն Մեղրեան ֆոնտի. էջ 24-25:

մը վերելք որ կը հոսէր իսկ. Ս. Խաչ եկեղեցիին հիւսիսակողմը փողոցի մը մէջ:

Զայն շինել տուած է նախ Նալեան մեծանուն Յակոբ Պատրիարքը՝ իր կեն- ղանութեանը և ապա Ազնաւորեան Գաս- պար ամիրան վերաշինած է զայն:

Բաց ի այս աղբիւրէն Նալեան շինել

տուած է նաեւ ուրիշ մեծ աղբիւր մը եկեղեցւոյ կից և անոր ջուրը բերել տը- ւած է շատ հեռունքէն:

Այս երկրորդ աղբիւրը արձանագրու- թիւն չունի. վերի արձանագրութիւնը փորագրուած է բոլոր զրով և թուականը երկրորդ շինութեանն է:

ԾԸ.

ՀԱՆԳԵԱԼ ԶԱՄԻ ՏԵԱՌՆ 1799 ԵՒ ՀԱՅՈՑ ՌՄԻԲ ԵՒ ՄԱՐՏԻ ԺԱ.

Մեծ վարդապետս՝ այս մեր ըզգօն, գերաբնույժակ եւ ըզգաստ Ծընեալ յերկրին Կաղզկանայ ունեւորեալ հանգեալ աստ. ի փօղօղեանց համեստ զարմէն մաքրաւորունդ բարեբաստ Գեռ մանկութեան Սուրբ հաւատովն բնաւորեալ հոխմաստ: Ըզգերտ հաւատն ուղղաւան ետես ի սա Սուրբ Հոգին Կոչեաց ի Սբ. Էջմիածին լուսակաւոյց Նոր Սալին. Արար ըզսա անդ միաբան հայրապետացն առ ուրին Եւ փայլեցոյց գերաւիաւոր գետ արուսեակ աւուսին: Սրբոյ Գանոյս Ժիր գործակալ միշտ ուր ուրեք յաջողակ Գեղեցկադէմ՝ անագնաւայն՝ Եպիսկոպոս շնորհունակ, իր բանախօս աստուածաբան եկեալ Պօլոյս նուիրակ, լուսաւորչիս դաւանութեան ուղիղ մտօք դաստիարակ: Ի գործ կրկնակ նուիրակութեան բարւոք ծանեան բարեկարգ Զաքարիա արհիապանս եղին Պօլոյս Պատրիարք. Հրչակեցաւ յոյժ ազգասէր եւ բարեպիտ գերայարգ Շինեալ զոմանս գեղեղեցիս եւ հիւանդաց երկու յարկ: Յոյժ հոխացոյց շատ դպրատունս յորս զորեմն վարդապետ. Հասոյց գեղեցեակ Եպիսկոպոսս եւ չորեմն վարդապետ. Զանայր զուտմն հոխել ազգիս նախնի Սրբոց յար հանգետ Պահեաց հանգիստ զազգ մեր տարով քսան եւ վեց կացեալ դէտ. Զերդ Սբ. Սահակ զիայտ վըշտաց հերանափակ տային խոյս. Յանէն պետիս՝ բոլոր հերձուածք բերանափակ տային խոյս. Ազգմամբ հոգւոյ գիտեալ զիւր մահ խնդրեաց Թաղիլ շիրմիս կոյս. Ակն ունելով Սուրբ աղօթից՝ տամբ ողորմիս շնորհալոյս:

Տապանագիրս կը վերաբերի՝ կաղ- ջուանցի Զաքարիա Պատրիարքին, որ թաղուած է Կ. Պոլսոյ Գուրուչէշմէի Ս. Խաչ եկեղեցիին հարաւային կողմը՝ պար- տէզին մէջ:

Բարձրաբանդակ երկաթագիր է, բառե- րը ընդհելուզուած: Հրատարակուած է նախ 1899ին Կ. Պոլսոյ «Սնորհակ» թերթին մէջ, յետոյ «Բազմավեպ»-ի մէջ 1918ին: Բժշկական արձանագրութիւններու շարքին մէջ զայն առնելուս պատճառն այն է, զի անոր 16^{րդ} տողը կը յայտնէ

թէ ինքը Հիւանդներու համար երկու տուն է կառուցած:

Հիւանդներու յատուկ այս երկու տու- ներէն մին կը գտնուէր Բերա, իսկ միւսը Նաւը Գաբուի ծովեզերքը, ինչպէս բանիցս զրած եմ անոնց մասին. (Տես «Հանդէս Սմարեայ» 1896, էջ 6. և «Ծանօթագր. Սմարեայ» էջ 202 և 582:

1. «Սուրհանդակ» Կ. Պոլսոյ, թիւ 60, 17 Մայիս 1899. - 2. «Բազմավեպ» վեհտիկ, 1918. «Տապա- նագիրք Պատրիարքացն Հայոց Կ. Պոլսոյ» էջ 169-186:

ՏՈՒՔ. Վ. Յ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

(Շարունակիկ)